

AGNIESZKA SZYMECKA

Przedsiębiorstwo rolne we włoskim systemie prawnym (I)

1. Problematyka związana z przedsiębiorstwem rolnym zajmuje w nauce prawa rolnego coraz bardziej doniosłe miejsce. Wzrost zainteresowania tym zagadnieniem podyktowany jest przede wszystkim rozwojem rynkowym sektora rolnego, postępującym procesem jego komercjalizacji, a także zachodzącym obecnie zjawiskiem globalizacji gospodarki. Wymienione procesy ekonomiczne rodzą potrzebę ich odzwierciedlenia w prawie, a w szczególności wypracowania rozwiązań, które z jednej strony ugruntują pozycję rolnika jako przedsiębiorcy, a z drugiej uwzględnią specyfikę działalności rolniczej oraz społeczno-gospodarcze warunki życia na wsi.

Prawo polskie nie zna odrębnej kategorii przedsiębiorstwa rolnego, choć należy wskazać, że możliwa jest kwalifikacja działalności rolniczej jako działalności gospodarczej, a także nadanie producentowi rolnemu statusu przedsiębiorcy. Zagadnienia te nie zostały jednak ujęte przez ustawodawcę w sposób systemowy i wymagają uwzględnienia licznych, często fragmentarycznych i nie zawsze spójnych ze sobą przepisów. Inaczej kwestię tę reguluje ustawodawca włoski. W kodeksie cywilnym z 1942 r. wprowadził on definicję przedsiębiorcy rolnego, na podstawie której możliwe jest także wyodrębnienie pojęcia przedsiębiorstwa rolnego. Regulacja ta prezentuje najwyższy etap rozwoju, ma ona długą tradycję i – co ważne – obudowana jest pogłębioną myślą teoretyczną, która już od dawna wpływa na rozwiązania prawne i doktrynę innych krajów europejskich. Z tych też powodów warto przybliżyć ją i polskiemu czytelnikowi.

Należy tutaj wskazać, że omawiane rozwiązania włoskie były już, choć w ograniczonym zakresie, przedmiotem opracowań w literaturze

polskiej¹. Ze względu jednak na wprowadzone kolejne zmiany legislacyjne, podyktowane niejednokrotnie potrzebą zharmonizowania rozwiązań krajowych z prawem wspólnotowym, a także na wypracowane w tym zakresie nowe koncepcje doktrynalne, wydaje się uzasadnione ponowne podjęcie tej problematyki.

Celem niniejszego artykułu jest określenie kształtu instytucji przedsiębiorstwa rolnego w prawie włoskim. Aktualne rozwiązania omówione zostaną na tle ewolucji, jaką przedmiotowa kategoria prawna przeszła w przeciągu ostatnich dziesięcioleci, co niewątpliwie ułatwi zrozumienie *ratio legis* obowiązujących obecnie przepisów. Rozważania obejmą analizę problemu kwalifikacji prawnej działalności rolniczej jako działalności gospodarczej (przedsiębiorstwa), a także przyczyn oraz skutków prawnych wyodrębnienia takiej kategorii. Omówione zostaną ponadto tzw. podstawowe działalności rolnicze, które decydują o kwalifikacji prawnej przedsiębiorstwa rolnego, a w szczególności kryteria ich wyodrębnienia oraz ich rodzaje zostaną krótko podsumowane².

2. Do czasu wprowadzenia włoskiego kodeksu cywilnego z 1942 r., działalność rolnicza (produkcja rolna) była postrzegana przez pryzmat własności. Stanowiła ona pośredni bądź bezpośredni sposób wykonywania prawa własności bądź innego prawa rzeczowego, przez co była wykluczona z systemu prawa handlowego i podlegała w całości przepisom prawa cywilnego³. Kodeks cywilny z 1942 r. nadał tej działalności charakter dynamiczny i uznał ją za prawny rodzaj działalności gospodarczej (przedsiębiorstwa). Jak zaznacza się obrazowo w doktrynie, „owoce ziemi przestały być rozumiane jako naturalny wynik produktywnego charakteru

¹ Zob. R. Budzinowski, *Nowa definicja przedsiębiorcy rolnego we włoskim kodeksie cywilnym*, „Studia Iuridica Agraria”, t. III, 2002, s. 91 i n.; idem, *Prawne pojęcie działalności rolniczej*, „Prawo i Administracja”, t. II, 2003, s. 172-177; A. Lichorowicz, *Gospodarstwo rolne a kodeks handlowy*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1988, nr 7-8, s.14; idem, *Przedsiębiorstwo handlowe a przedsiębiorstwo rolne we włoskim kodeksie cywilnym*, w: *Księga pamiątkowa ku czci profesora Janusza Szwejki*, Kraków 2004, s. 241 i n.

² Dalsze zagadnienia związane z przedsiębiorstwem rolnym będą przedmiotem rozważań drugiej części artykułu, która ukaże się w numerze 1 „Przeglądu Prawa Rolnego” w 2008 r.

³ Należy wskazać, że art. 5 włoskiego kodeksu handlowego z 1882 r. wyraźnie przewidywał, że nie stanowi czynności prawa handlowego (a więc nie podlega przepisom prawa handlowego) sprzedaż dokonywana przez właściciela lub użytkownika gruntu produktów rolnych pochodzących z tego gruntu. Więcej na ten temat zob. A. Arcangeli, *Agricoltura e materia di commercio*, „Rivista di Diritto Agrario” 1931, z. 1, s. 401; C. Lazzara, *L'impresa agricola*, w: *Commentario del codice civile*, red. A. Scialoja, G. Branca, Roma-Bologna 1980, s. 2; A. Lichorowicz, *Przedsiębiorstwo...*, s. 241

tego dobra, a zaczęły być widziane jako efekt, który osiąga się poprzez działanie (prace człowieka)”⁴.

Według wspomnianego kodeksu, działalność rolnicza kwalifikuje się jako działalność gospodarcza (przedsiębiorstwo) na podstawie dwóch przepisów: art. 2082 oraz art. 2135.

Pierwszy z cytowanych przepisów stanowi, że jest przedsiębiorcą ten, kto zawodowo prowadzi zorganizowaną działalność gospodarczą w celu produkcji lub wymiany dóbr bądź usług. Zawiera on zatem ogólną definicję przedsiębiorcy, a także daje podstawę do wyprowadzenia ogólnego pojęcia przedsiębiorstwa. Zgodnie z przeważającym stanowiskiem doktryny, za przedsiębiorstwo, w jego kodeksowym ujęciu, należy uznać prowadzoną w szczególny sposób działalność⁵, a więc działalność zorganizowaną, posiadającą zawodowy charakter oraz skierowaną na osiągnięcie określonego celu, jakim jest produkcja lub wymiana dóbr bądź usług⁶. Jest to tzw. funkcjonalne pojęcie przedsiębiorstwa⁷.

Drugi z powołanych przepisów (art. 2135 k.c. wł.) wprowadza szersze pojęcie przedsiębiorcy rolnego i uznaje za takiego podmiot, który prowadzi jedną z wymienionych w nim działalności, tj. uprawę ziemi, leśnictwo, hodowlę zwierząt oraz tzw. działalności powiązane. Można zatem powiedzieć, że to rodzaj prowadzonej działalności decyduje o kwalifikacji danego podmiotu jako przedsiębiorcy rolnego i – odpowiednio – kwalifi-

⁴ G. B. Ferri, *Proprietà produttiva e impresa agricola*, Torino 1996, s. 21

⁵ Tak m.in. G. F. Campobasso, *Diritto commerciale*, I. *Diritto dell'impresa*, Torino 2003, s. 26; A. Germanò, *Manuale di diritto agrario*, Torino 2006, s. 70.

⁶ Jak podkreśla się w doktrynie, przyjęcie funkcjonalnego pojęcia przedsiębiorstwa wyklucza mniejszościową propozycję doktrynalną identyfikacji przedsiębiorstwa jako ustroju prawnego (*ordinamento giuridico*) czy też jako prawa podmiotowego (*diritto soggettivo*). Teoria przedsiębiorstwa pojmowanego jako ustrój prawny zakłada, że przedsiębiorstwo stanowi pewien organizm (ustrój) obiektywnie zdefiniowany pod względem swoich celów, środków oraz funkcji społecznej, stając się „centrum organizacji produkcji”. Cechy typowe tak pojmowanego przedsiębiorstwa to przede wszystkim organizacja dóbr instrumentalnych, organizacja osób, władza organizacyjna przedsiębiorcy oraz cel organizacji, czyli produkcja; zob. G. Galloni, *Lezioni sul diritto dell'impresa agricola e dell'ambiente*, Napoli 1999, s. 13. Zob. także R. Budzinowski, *Koncepcja gospodarstwa rolnego w prawie rolnym*, Poznań 1992, s. 66. Teoria przedsiębiorstwa pojmowanego jako prawo podmiotowe zakłada z kolei, że analogia pomiędzy konfiguracją właściciel–własność–rzecz a konfiguracją przedsiębiorca–przedsiębiorstwo–gospodarstwo pozwala pojmować przedsiębiorstwo jako prawo, na wzór prawa własności; zob. A. Germanò, op. cit., s. 70.

⁷ W doktrynie wyróżnia się także pojęcie podmiotowe (przedsiębiorstwo jako przedsiębiorca), pojęcie przedmiotowe (przedsiębiorstwo jako majątek gospodarstwa), a także pojęcie korporacyjne (przedsiębiorstwo jako instytucja); więcej zob. A. Asquini, *Profili dell'impresa*, „Rivista di Diritto Commerciale” 1943, z. 1, s. 1 i n.

kacji tej działalności jako przedsiębiorstwa rolnego. Należy jednak zaznaczyć, że art. 2135 k.c. wł. nie ma samodzielnej mocy kwalifikacyjnej. Musi on być rozpatrywany łącznie z art. 2082 k.c. wł., co oznacza, że prowadzenie jednej z wymienionych w nim działalności może być uznane za przedsiębiorstwo rolne (a w konsekwencji podmiot je prowadzący za przedsiębiorcę rolnego) tylko wtedy, gdy spełnione będą ogólne wymogi przedsiębiorstwa wyznaczone w art. 2082 k.c. wł..

Należy w tym miejscu wskazać, że w podobny sposób włoski kodeks cywilny reguluje przeciwstawną dla przedsiębiorstwa rolnego instytucję przedsiębiorstwa handlowego. Uzyskuje taką kwalifikację jedna z wymienionych w art. 2195 k.c. wł. działalności (tj. działalność przemysłowa skierowana na produkcję dóbr i usług, działalność pośrednictwa w obrocie dobrami, działalność transportowa drogą naziemną, wodną i powietrzną, działalność bankowa i ubezpieczeniowa oraz inna działalność posiłkowa dla powyższych), ale pod warunkiem, że spełni ona określone w art. 2082 k.c. wł. przesłanki.

Jak wyżej wskazano, pierwszą z ogólnych przesłanek przedsiębiorstwa jest szczególnie cel działalności, tj. produkcja lub wymiana dóbr bądź usług. Nie budzi wątpliwości, że wymienione w art. 2135 k.c. wł. i 2195 k.c. wł. działalności spełniają tę przesłankę, jednak pojawiają się w tym zakresie zastrzeżenia co do tego, czy przedsiębiorca powinien produkować dobra i świadczyć usługi na własne potrzeby, czy też dla zaspokojenia potrzeb innych. Przeważająca część doktryny przyjmuje, że nawet pomimo braku wyraźnego sprecyzowania tej kwestii w art. 2082 k.c. wł., omawiana działalność powinna być skierowana do szerszego grona odbiorców, a innymi słowy – na rynek ogólny⁸. Wynika to poniekąd już z samego charakteru przedsiębiorstwa, które musi być odpowiednio zorganizowane i prowadzone w sposób zawodowy, a także z kodeksowej funkcji regulacji przedsiębiorstwa, która skierowana jest na ochronę osób trzecich. Zastrzega się jednak przy tym, że dla nabycia kwalifikacji prawnej przedsiębiorstwa wystarcza, że przeznaczenie wyprodukowanych dóbr lub usług na rynek jest tylko częściowe bądź też potencjalne.

Drugą z przesłanek kwalifikacji przedsiębiorstwa jest organizacja działalności. Jak stwierdza się w doktrynie, oznacza ona skoordynowane zaangażowanie do prowadzenia działalności własnych i/lub cudzych

⁸ Tak m.in. A. Graziani, *L'impresa e l'imprenditore*, Morano-Napoli 1959, s. 28; R. Franceschelli, *Imprese e imprenditori*, Milano 1970, s. 27; F. Galgano, *Diritto commerciale. L'imprenditore*, Bologna 1989, s. 26; A. Germanò, op. cit, s. 73.

czynników produkcyjnych kapitału i pracy⁹. Innymi słowy – działalność zorganizowana to taka, która się konkretyzuje w stworzeniu pewnego aparatu produkcyjnego (maszyny, lokal, surowce, towary, pracownicy itd.), przy czym nie ma znaczenia rozmiar tego aparatu. Będzie zatem przedsiębiorstwem zarówno działalność prowadzona wyłącznie z udziałem pracy własnej, jak i taka, która wymaga zatrudnienia dodatkowych pracowników; będzie nim także działalność prowadzona zarówno w dużych kompleksach przemysłowych, jak i taka, która angażuje tylko minimalne środki niezbędne do produkcji lub wymiany dóbr bądź usług¹⁰. Istotne jest więc jakiegokolwiek zaangażowanie czynników produkcyjnych i ich koordynacja w celu osiągnięcia określonego celu produkcyjnego (dóbr lub usług).

Kolejną przesłanką kwalifikującą daną działalność jako przedsiębiorstwo jest jej zawodowy charakter. Cecha ta oznacza, że działalność powinna być prowadzona w sposób stały, a nie okazjonalny. Nie będzie zatem przedsiębiorstwem jednorazowa czynność polegająca np. na zakupie i sprzedaży określonego towaru. W tym wypadku zresztą nie można nawet mówić o działalności, która – zgodnie ze stanowiskiem doktryny – oznacza skoordynowaną serię czynności połączonych wspólnym celem¹¹.

Należy jednak zaznaczyć, że zawodowy charakter przedsiębiorstwa nie oznacza jeszcze, że dana działalność musi być prowadzona nieprzerwanie. Również działalności cykliczne czy takie, które są związane z porami roku (np. działalność turystyczna czy też właśnie działalność rolnicza), mogą uzyskać przymiot przedsiębiorstwa, o ile czynności z nimi związane są powtarzane w sposób stały, charakterystyczny dla danego typu działalności. Zawodowy charakter działalności nie oznacza także, że powinna być ona działalnością wyłączną bądź przeważającą nad innymi. Jest to szczególnie widoczne w przypadku rolnictwa, gdzie od dawna można wyróżnić kategorię przedsiębiorcy rolnego *part-time*, zajmującego się oprócz działalności rolniczej także innymi rodzajami działalności¹².

Dość istotnym zagadnieniem poruszonym w doktrynie w omawianej kwestii jest problem, czy niezbędną przesłanką przedsiębiorstwa jest jego prowadzenie w celu osiągnięcia zysku. Przeważająca część doktryny udziela w tym zakresie odpowiedzi twierdzącej. Jedni wywodzą taki wniosek z faktu, że samo wprowadzanie dóbr lub usług na rynek implikuje oczekiwanie po stronie przedsiębiorcy osiągnięcia jakiegoś przychodu, czyli

⁹ G. F. Campobasso, op. cit., s. 29.

¹⁰ Por. A. Germanò, op. cit., s. 71.

¹¹ G. F. Campobasso, op. cit., s. 26.

¹² Zob. więcej A. Germanò, op. cit., s. 72.

realizacji przynajmniej potencjalnego zysku, pozwalającego na uniknięcie bankructwa¹³, i nie ma przy tym istotnego znaczenia, czy zysk taki zostanie rzeczywiście osiągnięty. Inni natomiast przesłankę osiągnięcia zysku wywodzą z wyrażenia, którym posługuje się ustawodawca w art. 2082 k.c. wł., mówiąc o „działalności gospodarczej”. Przymiotnik „gospodarczy” wskazuje według nich na prowadzenie działalności w sposób ekonomiczny, tj. taki, który poprzez osiągnięte z działalności przychody pozwala przynajmniej na pokrycie poniesionych kosztów¹⁴.

Podsumowując powyższe uwagi, można powiedzieć, że działalności wymienione w art. 2135 k.c. wł., podobnie jak działalności z art. 2195 k.c. wł., nabierają charakteru działalności gospodarczej (przedsiębiorstwa) dopiero po spełnieniu omówionych wyżej przesłanek¹⁵. Przepis art. 2082 k.c. wł., który wprowadza te wymogi, stanowi zatem ogólne pojęcie przedsiębiorstwa, natomiast art. 2135 i 2195 k.c. wł. stanowią jego *species*. Taka interpretacja powołanych przepisów jest zgodna z powszechnym stanowiskiem włoskiej doktryny, w tym przede wszystkim włoskich agrarystów¹⁶.

Należy jednak zaznaczyć, że inaczej do tej kwestii podchodzi część przedstawicieli nauki prawa handlowego. Do dziś niektórzy z nich kwestionują możliwość zaliczenia przedsiębiorstwa rolnego do ogólnej kategorii przedsiębiorstwa, a wnioski takie wysnuwają przede wszystkim z faktu, iż na podstawie art. 2135 k.c. wł. sprzedaż produktów rolnych została uznana za powiązaną działalność przedsiębiorstwa rolnego. Miałoby to ich zdaniem, potwierdzać, że zasadniczym celem przedsiębiorstwa rolnego nie jest – jak w każdym innym przedsiębiorstwie – zbyt produktów w celu uzyskania zysku, ale sama produkcja. Za działalność podstawową w przedsiębiorstwie rolnym uznana została bowiem hodowla roślin i zwierząt, podczas gdy sprzedaż uzyskała *expressis verbis* status działalności

¹³ Ibidem, s. 73.

¹⁴ G. F. Campobasso, op. cit., s. 32.

¹⁵ Należy przy tym pamiętać, że działalność rolnicza nie musi być koniecznie prowadzona w formie przedsiębiorstwa. Dzieje się tak wtedy, kiedy prowadzenie działalności produkcyjnej nie jest realizowane zgodnie z zachowaniem kryteriów, o których mowa w art. 2082 k.c. wł..

¹⁶ Zob m.in. M. F. Rabaglietti, *La produzione agricola come concetto limite fra impresa agricola e impresa commerciale*, „Rivista di Diritto Agrario” 1950, z. 1, s. 45; E. Rook-Basile, *Impresa agricola e concorrenza. Riflessioni in tema di circolazione dell'azienda*, Milano 1988, s. 9; R. Alessi, *L'impresa agricola*, Milano 1990, s. 15; A. Germanò, *Riedizione della tesi della inesistenza della «impresa agricola» come impresa in senso tecnico: una critica*, „Rivista di Diritto Agrario” 1993, z. 1, s. 360; E. Romagnoli, *L'impresa agricola*, w: *Trattato di diritto privato*, red. P. Rescigno, Torino 2001, s. 1126; L. Petrelli, *Studio sull'impresa agricola*, Milano 2007, s. 70.

powiązanej, a więc działalności ze swej natury ewentualnej i niekoniecznej¹⁷. Co więcej, według tych przedstawicieli nauki w wypadku, gdy działalność rolnicza (produkcja rolna) prowadzona jest z dużym zaangażowaniem kapitału, maszyn, nowoczesnej technologii i kredytu, a więc wskazuje na jej zorganizowany charakter i ukierunkowanie na sprzedaż, nabiera charakteru przedsiębiorstwa handlowego¹⁸.

Ustosunkowując się do powyższych argumentów, zdecydowana większość przedstawicieli doktryny dowodzi, że sprzedaż produktów rolnych prowadzona przez samego producenta stanowi normalną końcową fazę rolniczej działalności gospodarczej¹⁹. Sprzedaż zaś, o której mowa w art. 2135 k.c. wł., kwalifikowana rzeczywiście jako działalność powiązana, stanowi jedynie dodatkowy rodzaj działalności przedsiębiorcy rolnego i ma swój określony cel. Według niektórych głosów w doktrynie, odnosi się ona tylko do produktów przetworzonych, według innych zaś wskazuje na odmienny jeszcze kwalifikowany rodzaj sprzedaży. Będzie o tym bliżej mowa w drugiej części niniejszego artykułu. Zwolennicy omawianego tutaj stanowiska, zbijając podniesione przez komercjalistów argumenty, wskazują ponadto, że kwalifikacja danej działalności jako rolnej nie może być uzależniona od rozmiarów czy stopnia zorganizowania działalności, gdyż takich wymogów nie przewiduje ani art. 2082, ani art. 2135 k.c. wł.²⁰

Niezwykle istotnym argumentem przemawiającym za uznaniem przedsiębiorstwa rolnego za rodzaj przedsiębiorstwa jest także wykładnia językowa i sama systematyka kodeksu. Należy bowiem zauważyć, że gdyby ustawodawca nie zamierzał uznać producenta rolnego za przedsiębiorcę, nie używałby w stosunku do niego terminu „przedsiębiorca”. Ponadto, jak wskazuje się w doktrynie, wola ustawodawcy w uznaniu przedsiębiorstwa rolnego za rodzaj ogólnej kategorii przedsiębiorstwa przejawia się już w świadomym umieszczeniu działów zatytułowanych odpowiednio „O przedsiębiorstwie rolnym” i „O przedsiębiorstwie handlowym i innych przedsiębiorstwach podlegających rejestracji” pod generalnym działem „O przedsiębiorstwie w ogólności” (gdzie znajduje się m.in. art. 2082 k.c.

¹⁷ Tak m.in. G. Ferri, *Manuale di diritto commerciale*, Milano 1971, s. 45, który podnosi, że „intencją rolnika jest produkowanie, tj. otrzymywanie z uprawy ziemi, hodowli zwierząt i leśnictwa owoców, a nie produkowanie w celu sprzedaży, czyli prowadzenie działalności pośredniczej w celu osiągnięcia zysku”. Tak też G. B. Ferri, op. cit., s. 34.

¹⁸ Tak G. Ferri, *L'impresa agraria è impresa in senso tecnico?* w: *Atti di III Congresso nazionale di diritto agrario*, Milano 1952, s. 394 i n.

¹⁹ A. Germanò, *Manuale...*, s. 77; E. Rook-Basile, op. cit., s. 73.

²⁰ E. Romagnoli, op. cit., s. 1127.

wł.). Dowodzi to niezbicie, że art. 2082 k.c. wł. wprowadza – jak powiedziano – ogólne pojęcie przedsiębiorstwa, które obejmuje zarówno przedsiębiorstwo rolne z art. 2135 k.c. wł., jak i przedsiębiorstwo handlowe z art. 2195 k.c. wł.²¹

Warto jednak dodać, że przyjmując nawet taką systematykę przedsiębiorstw i uznając kwalifikację przedsiębiorstwa rolnego za rodzaj ogólnej kategorii przedsiębiorstwa, do dziś niektórzy przedstawiciele nauki prawa handlowego przypisują przedsiębiorstwu rolnemu jedynie charakter wyjątku. Kwestionują oni autonomię tejże kategorii i uznają ją jedynie za „funkcjonalną” dla określenia (od strony negatywnej) zakresu stosowania przepisów dotyczących przedsiębiorstwa handlowego²². Co więcej, zaprzeczają celowości utrzymania odrębnej kategorii przedsiębiorstwa rolnego, a to ze względu na postępujący proces urynkowania rolnictwa, który według nich doprowadzi nieuchronnie do zrównania statusu obu rodzajów przedsiębiorstwa²³.

Niezależności i równorzędności przedsiębiorstwa rolnego w stosunku do przedsiębiorstwa handlowego bronią jednak włoscy agraryści. Podkreślają oni, że rozwiązania szczególne dotyczące przedsiębiorstwa rolnego nie mają jedynie charakteru wyjątków od wymogów dotyczących przedsiębiorstwa handlowego, ale składają się na nie także liczne normy wprowadzające autonomiczne instytucje charakteryzujące tylko przedsiębiorstwo rolne. Wskazują ponadto, że nawet jeśli działalność rolniczą charakteryzuje dzisiaj sposób organizacji i zarządzania podobny do działalności należących do innych sektorów gospodarki, to ciągle wyróżnia ją specyficzna rzeczywistość ekonomiczna, która jednocześnie uzasadnia wyodrębnienie i utrzymanie odrębnej kategorii przedsiębiorstwa rolnego²⁴.

3. Na specyficzną rzeczywistość ekonomiczną działalności rolniczej składa się szereg różnorodnych czynników. Jak wskazuje się w doktrynie, nie chodzi tutaj tylko o fakt produkcji dóbr skierowanych na zaspokojenie podstawowych potrzeb człowieka (zarówno potrzeb żywnościowych, jak i tych związanych z ochroną zasobów naturalnych i środowiska), ale także

²¹ A. Germanò, *Manuale...*, op. cit., s. 76.

²² G. F. Campobasso, op. cit., s. 48.

²³ O tendencji tzw. komercjalizacji przedsiębiorstwa rolnego zob. F. P. Traisci, *La commercializzazione delle imprese agricole negli ordinamenti francese e tedesco*, „Rivista di Diritto Agrario” 1991, z. 1, s. 538 i n.

²⁴ Por. L. Costato, *Imprenditore agricolo, novità codicistiche e polemiche retro*, „Rivista di Diritto Civile” 2006, z. 1, s. 100.

o pewne cechy szczególne związane z samą produkcją i z wprowadzaniem na rynek produktów rolnych²⁵.

Działalność rolnicza jest przede wszystkim obciążona zwiększonym ryzykiem. Niesie ona w sobie zarówno ryzyko gospodarcze, charakterystyczne dla wszystkich rodzajów działalności gospodarczej, jak i ryzyko środowiskowe czy biologiczne. Oznacza to, że jest silnie uzależniona od warunków atmosferycznych i od warunków rozwoju cyklu biologicznego zwierząt i roślin, które wprawdzie mogą być za pomocą nowoczesnej technologii w jakimś stopniu ograniczone, ale nie mogą być wyeliminowane całkowicie.

Ponadto produkty będące przedmiotem działalności rolniczej bardziej niż inne podatne są na zepsucie i zniszczenie. Uwzględnić należy także fakt, że jednostki zajmujące się produkcją rolną są zazwyczaj małej bądź średniej wielkości i zmagają się często z wielkim przemysłem przetwórczym i rozwiniętą siecią pośredników. Istotne jest również to, że podaż produktów rolnych uzależniona jest od pór roku, w związku z czym koncentruje się w ściśle określonych okresach, a ich ewentualna zmiana wiąże się z dodatkowymi kosztami produkcji (np. z racji zapewnienia odpowiednich warunków przechowywania). W przypadku działalności rolniczej nie jest możliwe, jak w przypadku innych rodzajów działalności, przyspieszenie procesów produkcji. Ponadto wziąć trzeba pod uwagę, że działalność rolnicza uzależniona jest od specjalnych praw ekonomicznych rządzących rynkiem produktów rolnych. Chodzi tu o prawo Engela, zgodnie z którym w miarę wzrostu dochodu społeczeństwa wydatki na żywność, w przeciwieństwie do produktów nieżywnościowych, nie zmieniają się tudzież relatywnie maleją, oraz o prawo Kinga, wskazujące na brak elastyczności pomiędzy podażą produktów rolnych a ich ceną (poziom konsumpcji nie zmienia się wraz ze zmianą ceny produktów)²⁶.

Wszystkie wyżej wymienione okoliczności przesądzają o swoistej słabości sektora rolnego i uzasadniają dążenie ustawodawcy do objęcia go szczególną ochroną. Stąd też już od czasu wprowadzenia kodeksu z 1942 r.

²⁵ A. Germanò, *L'impresa agricola nel diritto spagnolo*, Milano 1993, s. 14 i cytowana tam literatura

²⁶ A. Germanò, *Manuale....*, op. cit., s. 25. Więcej na ten temat zob. idem, *Sul perché dello speciale «statuto» dell'impresa agricola: una ricerca sulla dottrina italiana*, w: *Impresa agricola e impresa commerciale: le ragioni di una distinzione*, red. S. Mazzamuto, Napoli 1992, s. 205; L. Costato, *Le ragioni di uno statuto dell'imprenditore agricolo*, w: *Prodotti agricoli e sicurezza alimentare. In memoria del prof. Louis Lorvellec*, Milano 2003, s. 65; L. Petrelli, op. cit., s. 98.

ustawodawca włoski zarezerwował dla przedsiębiorstwa rolnego szczególnie status prawny, przeważnie bardziej uprzywilejowany w stosunku do statusu przedsiębiorcy handlowego i odpowiedniejszy dla specyfiki działalności rolniczej. Jak wskazuje się w doktrynie, ten szczególnie reżim prawny stanowi swego rodzaju „kompensację” niekorzystnej rzeczywistości ekonomiczno-społecznej działalności rolniczej i ma na celu zrównanie pozycji przedsiębiorcy rolnego z przedsiębiorcami działającymi w innych sektorach gospodarki²⁷.

Niektóre z rozwiązań składających się na ten specyficzny reżim „rolny” zostały zawarte już w samym kodeksie cywilnym. Należy do nich przede wszystkim wyłączenie zdolności upadłościowej (art. 2221 k.c. wł.), obowiązujące do 1993 r. zwolnienie przedsiębiorcy rolnego z obowiązku wpisu do rejestru przedsiębiorców, z wyłączeniem rolniczych spółek handlowych (art. 2136 k.c. wł.), zwolnienie z obowiązku prowadzenia ksiąg rachunkowych (art. 2214 k.c. wł.) czy też inne, w stosunku do przedsiębiorstwa handlowego, uregulowanie kwestii przedstawicielstwa (art. 2138 k.c. wł.). W przypadku przedsiębiorstwa rolnego kwestię pełnomocnictwa regulują nie normy kodeksowe, mające zastosowanie do przedsiębiorstwa handlowego, ale zwyczaje. Wymienione wyłączenia stanowią przede wszystkim ułatwienia formalne w prowadzeniu przedsiębiorstwa rolnego. Należy jednak zaznaczyć, że uprzywilejowanie przedsiębiorców rolnych pod tym względem odbyło się niejako kosztem obniżenia standardu ochrony interesów osób wchodzących w stosunki z przedsiębiorcami rolnymi, jako że celem wymienionych wyżej instytucji jest właśnie ochrona osób trzecich²⁸.

Poza powyższymi wyłączeniami ustawodawca kodeksowy w sposób szczególnie uregulował także możliwość prowadzenia działalności rolniczej w formie spółek. Zgodnie z treścią art. 2249 k.c. wł., pozostawił do dyspozycji przedsiębiorców rolnych te same formy ich organizacji, jak w przypadku przedsiębiorców handlowych, zastrzegając dodatkowo dla działalności rolniczej odrębny model spółki prostej (*società semplice*)²⁹. Można też dodać, że w art. 320 akapit 5 k.c. wł. ustawodawca wyłączył (*a conta-*

²⁷ G. Galloni, *Istituzioni di diritto agrario e legislazione rurale*, Bologna 1988, s. 7.

²⁸ A. Germanò, *Manuale...*, s. 10.

²⁹ Więcej zob. A. Carozza, *Le caratteristiche specifiche di una società disegnata per l'esercizio dell'agricoltura (rapporto fra aspetti funzionali e aspetti strutturali)*, „Rivista di Diritto Agrario” 1985, nr 2, s. 154; S. Carmignani, *La società in agricoltura*, Milano 1999; P. Blajer, *Zagadnienie spółek rolnych w ustawodawstwie polskim na tle nowej regulacji włoskiej società agricola*, „Studia Iuridica Agraria”, t. IV, 2005, s. 49; A. Szymecka, *Spółki rolne we włoskim porządku prawnym po reformach z 2004-2005 r.*, „Przegląd Prawa Rolnego” (Piła) 2006, nr 1, s. 169.

rario) przewidziany w stosunku do przedsiębiorcy handlowego obowiązek uzyskania zgody sądu na kontynuowanie prowadzenia przedsiębiorstwa przez osobę małoletnią.

Oprócz powyższych rozwiązań kodeksowych na szczególny status prawny przedsiębiorstwa rolnego składają się także uregulowania zawarte w ustawach szczególnych, np. w zakresie prawa podatkowego czy też ubezpieczeń społecznych. Jeśli chodzi o przepisy podatkowe, w szczególności sposób uregulowano podstawę opodatkowania w podatku dochodowym, który obciąża przedsiębiorcę rolnego niebędącego spółką handlową. W myśl art. 34 dekretu nr 917 z 1986 r., podstawa ta jest oparta na taryfach szacunkowych określonych w ustawie katastralnej dla gruntu według jego jakości i klasy, a nie – jak w przypadku przedsiębiorców handlowych – na księgach rachunkowych³⁰. Jeśli chodzi o regulacje z zakresu ubezpieczeń społecznych, przewidziane zostały pewne ulgi i derogacje dotyczące wysokości bądź sposobu naliczania składek dla rolników. Kwestie te regulują przepisy ustawy nr 146 z 1997 r. oraz ustawy nr 2 z 2006 r., ale szczegółowe ich przedstawienie wykraczałoby znacznie poza ramy niniejszego artykułu³¹.

Na zakończenie warto wspomnieć o istniejącej od 1927 r. specjalnej ustawie regulującej procedury udzielania kredytów w rolnictwie. Ustawa ta została uchylona w 1993 r. i obecnie reguły udzielania kredytów dla przedsiębiorców rolnych są identyczne z tymi przewidzianymi dla przedsiębiorców handlowym, jednakże w tym zakresie możliwa jest pomoc ze środków publicznych w formie np. dopłat do oprocentowania kredytów.

4. Po omówieniu ogólnych kryteriów i zasad kwalifikacji przedsiębiorstwa rolnego, a także przyczyn i skutków prawnych wyodrębnienia tej kategorii prawnej, należy przeanalizować bliżej sam zakres działalności, które mogą stanowić przedmiot tego przedsiębiorstwa i które w konsekwencji mogą korzystać ze szczególnego, bardziej uprzywilejowanego reżimu prawnego.

Według pierwotnej wersji art. 2135 k.c. wł. przedsiębiorcą rolnym był ten, kto prowadził działalność ukierunkowaną na uprawę gruntu, leśnictwo, hodowlę bydła oraz działalności powiązane. Za te ostatnie zostały zasad-

³⁰ Więcej na ten temat zob. np. G. P. Tosoni, *Agricoltura e fisco*, Milano 2003.

³¹ Więcej na ten temat zob. np. M. Giuffrida, *Le assicurazioni sociali in agricoltura*, w: *Diritto agrario e forestale italiano e comunitario*, red. L. Costato, E. Casadei, G. Sgarbanti, Padova 1999, s. 285; C. Gatta, *I profili di specificità della previdenza sociale in agricoltura*, „Diritto e giurisprudenza agraria e dell’ambiente” 1993, z. 12, s. 654 i n.

niczo uznane – w myśl akapitu 2 art. 2135 k.c. wł. – działalności skierowane na przetwarzanie lub sprzedaż produktów rolnych, jeśli wchodziły one w zakres normalnego wykonywania rolnictwa.

Zgodnie z podziałem zaproponowanym w doktrynie, pierwsze trzy z wymienionych działalności stanowiły kategorię tzw. działalności podstawowych, niejako rolnych „z natury”, które niezależnie od siebie determinowały kwalifikację przedsiębiorstwa rolnego, natomiast przetwórstwo i sprzedaż produktów rolnych oraz – jak zostanie wykazane w drugiej części artykułu – inne jeszcze rodzaje działalności tworzyły kategorię działalności powiązanych, a więc działalności o charakterze przemysłowym i handlowym, które ustawodawca potraktował jako rolne ze względu na ich związek z działalnością rolniczą podstawową.

Pomimo że art. 2135 k.c. wł. wyraźnie wymieniał rodzaje działalności uznane za rolne, liczne problemy interpretacyjne rodziła kwestia kryteriów kwalifikacji tych działalności.

W pierwszym okresie obowiązywania kodeksu cywilnego za ogólne kryterium wspólne dla działalności wchodzących w zakres przedsiębiorstwa rolnego i jednocześnie odróżniające je od działalności przedsiębiorstwa handlowego (tzw. *agrarietà*) była uważana szczególna technika produkcji, czyli jej nierozzerwalny związek z ziemią. W orzecznictwie i w doktrynie wskazywano, że dana działalność może być uznana za rolną, o ile cały cykl produkcyjny jest funkcjonalnie powiązany z ziemią³². W przypadku uprawy gruntu i leśnictwa związek ten wynikał z samej istoty tych działalności, natomiast w przypadku hodowli bydła argumentowano, że odnosi się ona tylko do takich zwierząt, jak konie, woły, owce i kozy, a więc zwierząt, których hodowla jest związana w taki czy inny sposób z uprawą gruntu rolnego³³. W konsekwencji wykluczono możliwość rozszerzenia statusu przedsiębiorstwa rolnego na te typy produkcji rolnej, w których taki związek nie zachodził. Przykładowo nie uznano za podstawową działalność rolniczą hodowli drobiu, królików czy pszczół³⁴.

³² Por. orzeczenia: *Cass*, 23 października 1998 r., n. 10527, „*Giurisprudenza italiana*” 1999, c. 91 spec. c. 95; *Cass* 5 grudnia 2002 r., n. 17251, „*Foro Italiano*” 2003, z. 1, c. 452.

³³ Związek taki zachodzi m.in. w przypadku, gdy zwierzęta są wykorzystywane do pracy na roli, gdy stanowią źródło nawożenia ziemi rolnej bądź też gdy – służąc przede wszystkim do produkcji mięsa, mleka czy wełny – karmione są paszą pochodzącą z uprawy gruntu rolnego tego samego gospodarstwa; por. m.in. M. Bione, *Allevamento del bestiame, fondo, impresa agricola*, „*Rivista di Diritto Civile*” 1968, z. 1, s. 539 i n.

³⁴ Niektóre z tych rodzajów hodowli mogły być jednak kwalifikowane jako działalność powiązana, a mianowicie wówczas, gdy zwierzęta były karmione paszą pochodzącą z gruntu

Takie stanowisko doktryny i orzecznictwa było wynikiem tradycyjnej interpretacji pojęcia rolnictwa. Odzwierciedlało ono ówczesny stopień rozwoju tego sektora, a także nawiązywało do przedkodeksowego podchodzenia do kwestii wykorzystywania zasobów rolnych bardziej pod kątem uprawnień właściciela ziemskiego niż producenta jako takiego³⁵. Podkreślano także, zwłaszcza w doktrynie prawa handlowego, że to właśnie związek działalności rolniczej z gruntem uzasadniał jej specjalny, uprzywilejowany reżim, a to dlatego, iż działalność ta, prowadzona w funkcjonalnym związku z uprawą otwartego gruntu rolnego, obciążona jest dodatkowym ryzykiem, tj. ryzykiem środowiskowym³⁶.

Z biegiem czasu i w miarę rozwoju technik produkcji kryterium to okazało się zbyt restrykcyjne. Dzięki postępowi techniki i biologii zaczęły pojawiać się duże, silnie zmechanizowane gospodarstwa rolne, specjalizujące się w poszczególnych sektorach produkcji i wytwarzające produkty rolne często bez zaangażowania czynnika ziemi. Chodzi tutaj o takie rodzaje produkcji, jak produkcja szklarniowa, pod folią, w grotach czy fermowa hodowla zwierząt. Zaistniała zatem potrzeba przystosowania istniejącej regulacji prawnej do nowych warunków i do nowego typu rolnictwa.

Na taką potrzebę zareagował ustawodawca włoski już w latach siedemdziesiątych, kiedy to zaczął wydawać szereg tzw. ustaw specjalnych. W ustawach tych zerwał z wymogiem istnienia funkcjonalnego związku pomiędzy gruntem a określoną działalnością i przyjął inne różnorodne kryteria kwalifikacji działalności rolniczej. Dzięki temu zostały zakwalifikowane jako rolne te rodzaje działalności, które nie mogły być za takie uważane na podstawie art. 2135 k.c. wł. (np. hodowla ptaków, psów, ryb, koni wyścigowych czy pozagruntowa uprawa grzybów)³⁷. Taka in-

rolnego tego samego gospodarstwa; por. E. Bassanelli, *Impresa agricola*, w: *Commentario del codice civile*, red. A. Scialoja, G. Branca, Roma-Bologna 1943, s. 419.

³⁵ S. Fortunato, *La nuova nozione di impresa agricola*, „Rivista di Diritto Commerciale” 2002, z. 1, s. 222.

³⁶ Por. A. Parlagreco, *Notazioni su agrarietà e agricoltura territoriale*, „Giurisprudenza Agraria Italiana” 1979, z. 2, s. 199, a także F. Galgano, *Imprenditore commerciale*, w: *Digesto disciplina privata, Sezione commerciale*, VII, Torino 1992, s. 27, który mówił w tym kontekście o tzw. podwójnym ryzyku.

³⁷ Kryterium związku z gruntem rolnym zostało zastąpione m.in. przez kryterium towarowe (za rolne została uznana produkcja określonych produktów rolnych) i kryterium dochodu (przewaga dochodu z działalności rolnej nad dochodem pochodzącym z innych rodzajów działalności); zob. S. Fortunato, op. cit., s. 223. Więcej na ten temat zob. także S. Basso, *Una ridefi-*

terwencja ustawodawcy nie była jednak podyktowana wyłącznie potrzebą wyeliminowania rozdzwiewku pomiędzy dotychczasową linią interpretacyjną regulacji kodeksowej a pojawiającymi się nowymi zjawiskami produkcji na wsi. Wynikała ona także z potrzeby przystosowania ustawodawstwa krajowego do rozwiązań przyjętych w prawie wspólnotowym. Należy bowiem zaznaczyć, że pojęcie rolnictwa w prawie wspólnotowym oznacza w zasadzie wytwarzanie produktów uznanych za rolne w załączniku I do Traktatu WE, w zakres którego wchodzi także produkty, których sposób wytworzenia nie ma związku z wykorzystaniem gruntu rolnego (np. ryby)³⁸.

Oprócz ustawodawcy, na nowe potrzeby zareagowała także część doktryny i orzecznictwo. Zaproponowano w tym zakresie nową, ewolutywną interpretację art. 2135 k.c. wł., a możliwość przeprowadzenia takiej interpretacji uzasadniano tym, że nieokreślone i ogólne kryteria kwalifikujące przedsiębiorstwo rolne siłą rzeczy pozwalają na modyfikację tego pojęcia w czasie, a także na poszerzenie bądź zawężanie jego zakresu w zależności od zmieniających się okoliczności³⁹. W wyniku takiej interpretacji nadano nowe znaczenie użytemu w art. 2135 k.c. wł. terminowi „grunt”, utożsamiając go nie tylko z gruntem rolnym w jego tradycyjnym rozumieniu (pole), ale także z gruntem znużonym w wodzie (tzw. grunt wodny), jak i z jakimkolwiek innym substratem gruntu rolnego, mogącym stanowić podstawę upraw⁴⁰. Zaproponowano także zmianę znaczenia pojęcia uprawy, przyjmując, że dotyczy ona nie tyle samego gruntu, ile hodowanych na nim roślin⁴¹. Nowe znaczenie przypisano także słowu „bydło”, przyjmując, że wchodzi w jego zakres wszystkie zwierzęta przeznaczone do żywienia człowieka⁴² bądź że jest ono tożsame z dużo szerszym pojęciem „zwierzęta”⁴³.

nizione dei confini dell'attività agricola, „Diritto e Giurisprudenza Agraria e dell'Ambiente” 2002, z. 2, s. 93.

³⁸ Zob. L. Costato, *Wpływ wspólnotowego prawa rolnego na prawo rolne wewnętrzne*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2007, z. 1, s. 14.

³⁹ E. Bassanelli, op. cit., s. 407.

⁴⁰ Por. P. Magno, *Interpretazione evolutiva dell'art. 2135 cod. civ.*, „Rivista di Diritto Agrario” 1972, z. 2, s. 207 i n.; E. Romagnoli, op. cit., s. 467-472.

⁴¹ Tak A. Massart, *Contributo alla determinazione del concetto giuridico di »agricoltura«*, „Rivista di Diritto Agrario” 1974, z. 1, s. 328; zob. także A. Genovese, *La nozione giuridica dell'imprenditore agricolo*, „Rivista di Diritto Agrario” 1992, z. 1, s. 235.

⁴² G. P. Cigarini, *Contenuto ad oggetto dell'attività di allevamento di bestiame e la sua natura di impresa agricola*, „Rivista di Diritto Agrario” 1967, z. 1, s. 546.

⁴³ Por. orzeczenie Cass. 15 maja 1972 r., n. 1463; por. też P. Magno, op. cit., s. 207 i n.; E. Romagnoli, op. cit., s. 467-472; E. Casadei, *La disciplina tributaria dell'attività di allevamento e la*

Zbijano ponadto argument obligatoryjnego związania działalności rolniczej z ryzykiem środowiskowym wskazując, że zmniejszenie takiego ryzyka, jakie ma miejsce w przypadku tzw. hodowli „bez ziemi” (np. produkcji szklarniowej) nie przekształca jeszcze takiej hodowli w działalność handlową, dlatego, że zawsze pozostaje tzw. ryzyko biologiczne, właściwe tylko działalności rolniczej⁴⁴.

Przyjęcie nowych znaczeń użytych w art. 2135 k.c. wł., a także nowego podejścia do związanej z działalnością rolniczą ryzyka pozwoliło doktrynie i orzecznictwu na swego rodzaju zsynchronizowanie generalnej definicji przedsiębiorcy rolnego zawartej w art. 2135 k.c. wł. z nowymi definicjami ustalonymi w ustawach specjalnych⁴⁵.

Jako odpowiedź na powyższe problemy najbardziej rewolucyjna okazała się jednak teza A. Carrozzy, który, reasumując niejako dotychczasowe zmiany legislacyjne i propozycje doktrynalne oraz orzecznicze, opracował zupełnie nowe, kompleksowe kryterium określenia charakteru rolnego danej działalności (tzw. *agrarietà*)⁴⁶. Uznał on, że „produkcyjna działalność rolna polega na prowadzeniu cyklu biologicznego w zakresie hodowli zwierząt lub roślin, który jest pośrednio bądź bezpośrednio związany z wykorzystaniem sił i zasobów natury i który pod względem ekonomicznym wyraża się w otrzymywaniu owoców (zwierzęcych lub roślinnych) przeznaczonych bezpośrednio do konsumpcji bądź po ich uprzednim przetworzeniu”⁴⁷. Innymi słowy, za działalność rolniczą została uznana szeroko pojęta hodowla zwierząt i uprawa roślin. Odniesienie do cyklu biologicznego pozwalało nie tylko rozszerzyć pojęcie bytła z art. 2135 k.c. wł. na wszystkie zwierzęta, ale także, odrywając się od związku działalności z gruntem rolnym, zakwalifikować jako rolne wszelkie rodzaje hodowli „bez

nozione di impresa agricola, w: *Impresa zootecnica e agrarietà*, red. A. Massart, Milano 1989, s. 60; A. Germandò, *Manuale di diritto agrario*, Torino 1997, s. 78.

⁴⁴ A. Genovese, op. cit., s. 237; autor dodaje także, że ryzyko środowiskowe, które część doktryny utożsamiała z ryzykiem kwalifikującym działalność rolniczą, jest właściwe nie tylko dla takiej działalności i dotyczy także wielu innych działalności handlowych prowadzonych „pod gołym niebem”, np. sprzedaż targowa czy transport morski.

⁴⁵ W doktrynie podkreślano, że już sam rozwój ustawodawstwa specjalnego siłą rzeczy wpływa na ewolucję pojęcia przedsiębiorstwa rolnego; tak P. Masi, *Impresa agricola*, „Rivista di Diritto Civile” 1987, z. 2, s. 669.

⁴⁶ Dodać jednak należy, że kryterium to – przynajmniej do pewnego czasu – nie pełniło roli prawnego kryterium dystynkcyjnego, a miało jedynie walor opisujący. Jak zaznaczał sam jego autor, stanowiło ono „poprawne pojęcie zjawiska rolnego”; zob. A. Carrozza, *Problemi generali e profili di qualificazione del diritto agrario*, Milano 1975, s. 74.

⁴⁷ Ibidem, s. 74.

ziemi”. Wyłączone przy tym zostało z zakresu działalności rolniczej zbieractwo owoców przypadkowych czy też łowiectwo, jako działalności niepolegające na hodowli⁴⁸.

Teoria cyklu biologicznego, ze względu na swoją kompleksowość i niewątpliwą adekwatność do tendencji rozwojowych w rolnictwie, dość szybko znalazła zastosowanie zarówno w ustawodawstwie specjalnym⁴⁹, jak i w orzecznictwie⁵⁰. Stała się ona także podstawą do sformułowania definicji działalności rolniczej w prawie francuskim⁵¹. Ostateczny swój triumf na gruncie prawa włoskiego odniosła natomiast wraz z gruntowną reformą włoskiego prawa rolnego, która wprowadzona została w 2001 r. na mocy trzech tzw. dekretów orientacyjnych, dotyczących odpowiednio sektora rybołówstwa i gospodarki wodnej, leśnictwa oraz rolnictwa. Ostatni z powołanych dekretów – dekret legislacyjny nr 228 – wprowadził bowiem nową definicję przedsiębiorcy rolnego z art. 2135 k.c. wł., którą *expressis verbis* oparł na omawianym kryterium. Tym samym kwestia kwalifikacji działalności rolniczej została ostatecznie uregulowana i usystematyzowana.

Nowy, obowiązujący do dziś art. 2135 k.c. wł. stanowi w akapicie 1, że przedsiębiorcą rolnym jest ten, kto prowadzi jedną z następujących działalności: uprawę gruntu, leśnictwo, hodowlę zwierząt i działalności po-

⁴⁸ Por. A. Genovese, op. cit., s. 232, który pisze: „[...] biorąc pod uwagę, że działalność przedsiębiorcy polega na działalności człowieka, także produkty rolne muszą być wynikiem takiej działalności, a nie efektem spowodowanym wyłącznie przez energię zewnętrznego świata fizycznego”.

⁴⁹ Por. np. ustawę nr 102 z 1992 r. o hodowli ryb, w której za taką działalność uznano „zbiór czynności skierowanych na produkcję protein zwierząt w środowisku wodnym za pomocą kontroli, częściowej lub całościowej, bezpośredniej lub pośredniej, cyklu *rozwojowego* organizmów wodnych”, lub ustawę nr 349 z 1993 r. o hodowli psów z komentarzem L. Costato, *Sul criterio «biologico» per la qualificazione dell'attività agricola*, „Diritto e Giurisprudenza Agraria e dell'Ambiente” 1993, nr 11, s. 588 i n.

⁵⁰ Por. np. orzeczenie Trib. di Verona z 8 listopada 1985 r., w: „Rivista di Diritto Agrario” 1991, z. 1, s. 272, w odniesieniu do hodowli grzybów; orzeczenie Corte Appello Venezia z 10 lutego 2000 r., w: „Rivista di Diritto Agrario” 2000, z. 2, s. 108.

⁵¹ Francuska ustawa z 30 grudnia 1988 r. o przystosowaniu gospodarstw rolnych do nowych warunków ekonomicznych i socjalnych zdefiniowała w art. 2 jako rolnicze wszystkie działalności, które polegają na kontroli i rozwoju cyklu biologicznego o charakterze roślinnym lub zwierzęcym, obejmujące jeden lub więcej etapów koniecznych dla rozwoju tego cyklu; zob. więcej J. Derruppé, *La definizione legale di «attività agricola» nel diritto francese*, „Rivista di Diritto Agrario” 1990, z. 1, s. 23 i n.; B. Berry, *Attività agricole e diritto civile (L'abbandono del criterio fondiario nella definizione legale di agricoltura*, „Rivista di Diritto Agrario” 1992, z. 2, s. 525 i n.; I. Couturier, *Remarques d'actualité sur la définition de l'activité agricole*, „Revue du Droit Rural” 1997, nr 249, s. 15 i n.

wiązane⁵². W akapicie 2 precyzuje natomiast, że „przez uprawę gruntu, leśnictwo i hodowlę zwierząt rozumie się działalności ukierunkowane na **pieczę i rozwój cyklu biologicznego** albo jedną z faz koniecznych tego cyklu o charakterze roślinnym lub zwierzęcym, które wykorzystują lub mogą wykorzystywać grunt, las bądź też wody słodkie, słonawe lub morskie”. Ogólnie można zatem stwierdzić, że nowym kryterium kwalifikującym trzy podstawowe działalności rolnicze jest właśnie **pieczę i rozwój cyklu biologicznego**.

Przyjęcie przez ustawodawcę kryterium cyklu biologicznego miało zasadniczy wpływ na zmianę sformułowania, czy też interpretacji wymienionych w art. 2135 k.c. wł. rodzajów podstawowej działalności rolniczej. Jak łatwo zauważyć, pod jego wpływem ustawodawca zastąpił występujący w poprzedniej wersji tegoż przepisu termin „hodowli bydła” szerszym wyrażeniem „hodowla zwierząt”. Nowego znaczenia nabrało także użyte w powołanym przepisie wyrażenie „uprawy gruntu”. Zgodnie bowiem ze stanowiskiem doktryny, użyte tu pojęcie gruntu nie odnosi się już tylko do gruntu w jego tradycyjnym znaczeniu (pole), ale obejmuje również teren będący jedynie „siedzibą” produkcji rolnej⁵³, a także grunt leśny i zbiorniki wodne. Wynika to z faktu, że dzięki zastosowaniu kryterium cyklu biologicznego jako działalność rolna kwalifikują się także uprawy i hodowle, które nie są prowadzone z wykorzystaniem ziemi pojmowanej jako pole (np. produkcje szklarniowe, szkółkarstwo itp.), a także z faktu, że – zgodnie z omówionymi wyżej stanowiskami doktryny – uprawa gruntu, o której mowa w art. 2135, nie oznacza uprawy ziemi, pola, ale uprawę roślin⁵⁴.

Należy jednak zauważyć, że kryterium cyklu biologicznego nie zostało przyjęte przez ustawodawcę w jego „czystszej” wersji. Dana działalność, by mogła być uznana za rolną, musi bowiem nie tylko być ukierunkowana na **pieczę i rozwój cyklu biologicznego**, ale także powinna (choćby tylko

⁵² Należy dodać, że ze statusem tak definiowanego przedsiębiorstwa rolnego zrównana jest sytuacja przedsiębiorcy zajmującego się gospodarką rybną (tzw. *imprenditore ittico*), tj. osoby zajmującej się połowem lub zbiorem organizmów wodnych, mimo że nie sprawuje ona pieczy nad rozwojem cyklu biologicznego; szerzej zob. F. Bruno, *L'impresa ittica*, Milano 2004. Statut przedsiębiorcy rolnego uzyskują także, w myśl art. 2135 ust. 2, spółdzielnie przedsiębiorców rolnych i ich konsorcja, jeżeli prowadząc działalność, o których mowa w art. 2135 k.c. wł. w przeważającej mierze wykorzystują produkty członków spółdzielni, lub świadczą w przeważającej mierze na rzecz członków dobra i usługi skierowane na **pieczę i rozwój cyklu biologicznego**.

⁵³ Tak np. E. Romagnoli, *Il fondo nell'art. 2135, vecchio e nuovo codice civile*, „Diritto e Giurisprudenza Agraria e dell'Ambiente” 2001, z. 1, s. 498.

⁵⁴ Ibidem, s. 497 oraz A. Germanò, *Manuale...*, s. 84.

potencjalnie) móc opierać się na wykorzystywaniu gruntu. Innymi słowy – hodowla zwierząt lub roślin, prowadzona w oderwaniu od czynnika ziemi, musi choćby tylko potencjalnie charakteryzować się możliwością jej wprowadzenia także na gruncie (rolnym, leśnym lub wodnym).

Wprowadzenie takiego ograniczenia oznaczało przyjęcie przez ustawodawcę krytyki teorii A. Carrozzy, jaka pojawiła się w doktrynie. Wskazywano bowiem, że kryterium opracowane przez tego autora, pozwalające uznać za rolną każdą działalność polegającą na rozwoju cyklu biologicznego, jest zbyt szerokie, gdyż umożliwia w praktyce kwalifikację rolną hodowli wszelkich rodzajów zwierząt i roślin, a więc i takich, które kłócą się z powszechnym pojęciem rolnictwa (np. hodowla bakterii, wirusów, grzybów wykorzystywanych w medycynie)⁵⁵. Pojawiły się zatem propozycje uzupełniające owo kryterium.

Sam twórca teorii cyklu biologicznego wobec powyższej krytyki uznał, że kryterium to powinno tracić swoją moc kwalifikacyjną, ilekroć tylko proces produkcyjny, mimo że bazuje na organizmach żywych, jest w pełni uzależniony od technologii (np. laboratoryjnej) i zachodzi w środowisku w pełni kontrolowanym przez człowieka. Umyka on bowiem w ten sposób wrodzonemu działalności rolniczej ryzyku biologicznemu⁵⁶, przez co wyklucza możliwość mówienia w takim wypadku o działalności rolniczej. Inni autorzy uznali takie zastrzeżenie za niewystarczające, wskazując, że nie można mieć żadnej gwarancji, pewne procesy produkcji „bez ziemi” prowadzone z zaangażowaniem wysokiej technologii mogą być zawsze w pełni kontrolowane przez człowieka, i odwrotnie – że kontrola cyklu biologicznego nie ogranicza się tylko do hodowli „bez ziemi”, jako że istnieją też techniki całkowitej sterylizacji gruntu, które pozwalają rolnikowi kontrolować w zupełności produkcję i ograniczać ryzyko biologiczne. W konsekwencji zaproponowano, by w ramach kryterium cyklu biologicznego za rolne uznawać tylko te rodzaje hodowli zwierząt i roślin, które – niezależnie od zastosowanej w praktyce techniki – mogą być potencjalnie prowadzone z wykorzystaniem gruntu rolnego⁵⁷. Pozwala to na wykluczenie natury rolnej – a co za tym idzie szczególnego, uprzywilejo-

⁵⁵ Zob. L. Costato, *Proprietà terriera e imprenditore agricolo: per una ridefinizione dell'attività agricola*, Ferrara 1979, s. 103, 107 i 116; L. Costato, *Il nuovo testo dell'art. 2135 cod.civ.*, w: *Attività agricole e legislazione di «orientamento»*, red. F. Adornato, Milano 2002, s. 27.

⁵⁶ A. Carrozza, *Lezioni di diritto agrario, I. Elementi di teoria generale*, Milano 1988, s. 11.

⁵⁷ L. Costato, *Il nuovo testo...*, op. cit., s. 27; idem, *La definizione giuridica di agricoltura negli ordinamenti italiano e comunitario*, w: *Trattato breve di diritto agrario italiano e comunitario*, Padova 2003, s. 4.

wanego, reżimu prawnego takich działalności jak wyżej wspomiane hodowle bakterii czy wirusów. Takie też zastrzeżenie przyjął ustawodawca w nowym art. 2135 k.c. wł.

Zatem mimo, że kryterium cyklu przyjęte w nowym art. 2135 k.c. wł. pozwala na obejście tradycyjnej koncepcji gruntowej rolnictwa, to czynnik ziemi i tak zajmuje kluczową rolę w kwalifikacji przedsiębiorstwa rolnego⁵⁸. W porównaniu jednak do założeń przyjętych na podstawie poprzedniej wersji art. 2135 k.c. wł., nie stanowi on podstawowego kryterium kwalifikacji działalności rolniczej, a pełni tylko funkcję komplementarną wobec kryterium cyklu biologicznego, które w niezbędny sposób ogranicza. Ma on także inny zakres, ponieważ oprócz gruntu rolnego obejmuje także grunt leśny oraz zbiorniki wodne.

Innym uzupełnieniem kryterium cyklu biologicznego, zawartego w art. 2135 k.c. wł., jest wzmianka, że dla kwalifikacji danej działalności (uprawy gruntu, hodowli zwierząt i leśnictwa) jako działalności stanowiącej przedsiębiorstwo rolne nie jest konieczne, by dotyczyła ona całego cyklu biologicznego (np. od zasiewu do zbioru), ale że wystarcza, gdy działalność taka odnosi się tylko do jednej, aczkolwiek koniecznej, fazy tego cyklu. Spore wątpliwości budzi jednak określenie tego, co stanowi fazę konieczną. Jak się bowiem wskazuje w doktrynie, każda faza, każdy moment w życiu danego organizmu jest konieczny dla przetrwania i kontynuacji jego procesów życiowych⁵⁹. Dla uniknięcia zatem sytuacji, w której każda faza cyklu i każda czynność, mająca za przedmiot rośliny bądź zwierzęta mogłaby być kwalifikowana jako „faza konieczna” w doktrynie wysunięto pewne propozycje interpretacyjne pozwalające nadać temu pojęciu określone znaczenie.

Niektórzy autorzy zaproponowali, by pojęcie koniecznej fazy cyklu biologicznego utożsamiać z jednym etapem o pewnym minimalnym okresie trwałości, adekwatnym do przebiegu danego cyklu biologicznego. W ten sposób zostałaby wykluczona możliwość zakwalifikowania jako przedsiębiorcy rolnego np. importerów zwierząt, którzy karmią je w oczekiwaniu na sprzedaż, podczas gdy kwalifikację tę mogłyby uzyskać osoby zajmujące się np. inkubacją jajek do czasu narodzin kurcząt bądź do czasu osiągnięcia przez nie kolejnej „fazy” wzrostu⁶⁰.

⁵⁸ Por. L. Petrelli, op. cit., s. 219.

⁵⁹ E. Casadei, *Commento agli artt. 1 e 2 del decreto 228/2001*, „Leggi Civili Commentate” 2001, s. 730; L. Costato, *Il nuovo articolo 2135 del codice civile*, „Studium Iuris” 2001, s. 997; A. Germanò, *Manuale...*, s. 87.

⁶⁰ A. Germanò, s. 87.

Inna propozycja interpretacyjna opiera się z kolei na założeniu, że konieczną fazą cyklu biologicznego jest faza, która się przejawia „w tym, co prowadzi do przekształcenia hodowanego produktu”, tj. do jego zmiany w stosunku do stanu poprzedniego⁶¹. Jak się podkreśla, działalność rolnicza musi charakteryzować rzeczywista realizacja rozwoju np. zwierzęcia, objawiająca się tym, że zwierzę wprowadzone na rynek jest pod względem towarowym inne niż to samo zwierzę w momencie jego zakupu. Nie mogłaby zatem zostać uznana za rolną działalność polegająca na „utrzymywaniu” nabytych zwierząt przy życiu w celu ich odsprzedaży, a więc działalność, która koncentruje się nie na momencie hodowli zwierząt i roślin, ale ich sprzedaży⁶².

Zgodnie z inną jeszcze linią interpretacyjną, za konieczne fazy cyklu biologicznego powinno uważać się poszczególne procesy wzrostu, dyferencjacji i reprodukcji, czyli wyodrębnione i niepodzielne procesy, które zgodnie z nauką biologii dzielą na etapy życia każdego organizmu⁶³. Działalność prowadzona w ramach jednego z etapów, jako działalność gospodarcza, powinna dodatkowo pozwolić generować, przynajmniej potencjalnie, znaczący wynik ekonomiczny, tj. zysk, który będzie wynagrodzeniem wysiłku organizacyjnego włożonego w prowadzoną działalność.

Pomimo rozbieżności pomiędzy omówionymi wyżej interpretacjami, każda z nich ukierunkowana jest w zasadzie na osiągnięcie tego samego celu. Każda z nich, w mniej lub bardziej precyzyjny sposób, pozwala bowiem rozwiązać wątpliwości co do kwalifikacji działalności prowadzonej pomiędzy momentem zakupu zwierząt i roślin a momentem ich sprzedaży, innymi słowy – określić granicę pomiędzy działalnością rolną a działalnością handlową.

Omawiając pojęcie fazy koniecznej cyklu biologicznego i pojawiających się w związku z nią ujęć doktrynalnych, należy także wspomnieć o interpretacji, która poszła w nieco innym kierunku niż interpretacje omówione wyżej i wzbudziła dość ostrą polemikę. Wysunięto mianowicie tezę, że faza konieczna, o której mowa w art. 2135 k.c. wł., może być utożsamiana z pojedynczą czynnością wchodzącą w zakres danego cyklu produkcyjnego (np. oraniem ziemi, sadzeniem, odchwaszczaniem, zbiorami) i może w konsekwencji dawać możliwość wyodrębnienia tzw. fazowego przedsiębior-

⁶¹ A. Bucciante, *Lezioni di diritto agrario*, Torino 2001, s. 71; E. Casadei, *Commento...*, s. 730.

⁶² E. Casadei, *Comento...*, s. 730.

⁶³ L. Petrelli, op. cit., s. 209.

stwa rolnego (*impresa agricola di fase*), czyli przedsiębiorstwa, którego działalność ogranicza się tylko do jednej z powyższych czynności⁶⁴.

Jak argumentuje autor powyższego stanowiska, art. 2135 k.c. wł. nie wymaga dla kwalifikacji podstawowej działalności rolniczej, by kończyła się ona „fazą finalną” cyklu biologicznego, a zatem nie ma przeszkód, aby dotyczyła tylko jednej wybranej fazy pośredniej tego cyklu, a więc jednej tylko czynności, która zgodnie z dotychczasowymi ujęciami w doktrynie stanowiła element ciągu czynności składających się na działalność rolniczą⁶⁵. A zatem czynność stanowiąca przedmiot działalności przedsiębiorstwa „fazowego” nie musi prowadzić do wytworzenia produktu końcowego, polega raczej na świadczeniu usług na rzecz innych przedsiębiorstw rolnych, funkcjonujących w ramach tzw. dystryktów⁶⁶.

Jak zaznaczono wyżej, przedstawiona teza nie spotkała się w doktrynie z szerszą aprobatą. Tradycyjnie usługi, mające na celu wykonywanie poszczególnych czynności czy prac rolnych i świadczone na rzecz innych przedsiębiorstw rolnych, były i są kwalifikowane w doktrynie albo jako rolnicza działalność powiązana (o ile rolnik prowadzi je przy wykorzystaniu zasobów swojego gospodarstwa), albo też jako działalność handlowa (ilekroć jest prowadzona przez inny podmiot)⁶⁷. Będzie o tym bliżej mowa w drugiej części niniejszego artykułu.

5. Jak wskazano wyżej, kryterium cyklu biologicznego znajduje zastosowanie do trzech podstawowych działalności rolniczych, do których zalicza się uprawę gruntu, leśnictwo oraz hodowlę zwierząt. Wszystkie one nastawione są na wytwarzanie produktów rolnych (zwierzęcych i roślinnych), a innymi słowy – ich podstawowym celem jest produkcja dóbr. Taki charakter podstawowych działalności rolniczych, w świetle nowej rzeczywistości ekonomicznej rolnictwa, staje się jednak coraz bardziej problematyczny.

Aktualnie da się zauważyć, że coraz częściej produkcji rolnej towarzyszy także świadczenie swoistego rodzaju usług. Chodzi tu w szczególności o łączenie produkcji z ochroną środowiska, a także z ochroną zasobów

⁶⁴ Tak F. Albinini, *Dai distretti all'impresa agricola di fase*, Viterbo 2002, s. 61 i n.

⁶⁵ Por. np. G. Galloni, *Lezioni sul diritto dell'impresa agricola e dell'ambiente*, Napoli 1999, s. 253; A. Germanò, *Manuale di diritto agrario*, Torino 2001, s. 88.

⁶⁶ W potocznym rozumieniu przez dystrykt należy rozumieć zespół geograficznie i ekonomicznie połączonych przedsiębiorstw i instytucji; zob. więcej G. Sgarbanti, *Commento all'art. 13 del decreto 228/2001*, „Leggi Civili Commentate” 2001, s. 824 i n.

⁶⁷ Por. A. Germanò, *Manuale....*, s. 119-120.

kulturowych i socjalnych obszarów wiejskich, a więc o tzw. wielofunkcyjny charakter sektora rolnego. Wspieranie wielofunkcyjnego charakteru działalności rolniczej jest też celem Wspólnej Polityki Rolnej, która już od lat osiemdziesiątych przewiduje rozwiązania ograniczające wzrost produkcji rolnej i wspiera spełnianie przez rolników innych, pozaprodukcyjnych zadań. Najlepszym wyrazem realizacji takich celów jest wprowadzona w art. 2 rozporządzenia 1782/2003⁶⁸ nowa wspólnotowa definicja działalności rolniczej, zgodnie z którą za działalność rolniczą uznaje się także „utrzymywanie ziemi w dobrych warunkach agronomicznych i środowiskowych”, na równi i niezależnie od prowadzonej produkcji rolnej. W związku z powyższym także i w doktrynie włoskiej postawiono pytanie o możliwość kwalifikacji jako podstawowej działalności przedsiębiorstwa rolnego działalności polegającej na zachowywaniu odpowiednich walorów agronomicznych i środowiskowych gruntów rolnych.

W odpowiedzi na podniesioną kwestię część doktryny pośrednio wykluczyła taką możliwość. Jak zauważono, za jej wykluczeniem mogłoby przemawiać już samo kryterium kwalifikacji podstawowych działalności rolnych. Kryterium to bowiem w formie, w jakiej zostało ono określone w art. 2135 k.c. wł., wyraźnie akcentuje tradycyjną produkcyjną funkcję tychże działalności, tj. wytwarzanie produktów roślinnych i zwierzęcych⁶⁹, podczas gdy przedmiotem działalności skierowanych na utrzymywanie gruntów rolnych w odpowiednich warunkach nie są, a przynajmniej nie na pierwszy rzut oka, rośliny i zwierzęta, ale ziemia. W konsekwencji zaproponowano inne możliwe rozwiązania.

Wskazano między innymi, że działalność utrzymywania gruntów w dobrych warunkach agronomicznych nie stanowi samodzielnej i odrębnej od produkcji rolnej działalności, ale może wchodzić w jej zakres, ponieważ okresy odłogowania ziemi i jednoczesnego dbania o jej walory agronomiczne

⁶⁸ Rozporządzenie nr 1782 Rady (WE) z 29 września 2003 r. ustanawiające wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego w ramach wspólnej polityki rolnej i ustanawiające określone systemy wsparcia dla rolników oraz zmieniające rozporządzenia (EWG) nr 2019/93, (WE) nr 1452/2001, (WE) nr 1453/2001, (WE) nr 1454/2001, (WE) nr 1868/94, (WE) nr 1251/1999, (WE) nr 1254/1999, (WE) nr 1673/2000, (EWG) nr 2358/71 i (WE) nr 2529/2001, Dz. Urz. UE z 21 października 2003 r., L 270, s. 1.

⁶⁹ E. Casadei, *Commento*..., s. 730 i 732. Autor ten – zgodnie z większościovym stanowiskiem doktryny – wskazuje, że choć literalne brzmienie art. 2135k.c. wł. wskazuje, iż piecza i rozwój odnoszą się do cyklu biologicznego (bądź jego koniecznej fazy), to w rzeczywistości dotyczą one nie cyklu jako takiego (bądź jego fazy koniecznej), ale żywego organizmu roślinnego lub zwierzęcego, którego ten cykl dotyczy, co w konsekwencji wyraźnie akcentuje ich podstawową funkcję, jaką jest produkcja dóbr, czyli wytwarzanie produktów roślinnych i zwierzęcych.

stanowią integralną część normalnej praktyki rolnej⁷⁰. Dopuszczono także możliwość kwalifikacji tego rodzaju działalności jako działalności powiązanej przedsiębiorstwa rolnego. Nowy art. 2135 k.c. wł. wyraźnie zalicza bowiem w ich poczet działalność polegającą na podnoszeniu wartości terytorium i dziedzictwa wiejskiego i/lub leśnego⁷¹. Będzie o tym bliżej mowa w drugiej części artykułu.

Pojawiała się jednak także teza przeciwna, która dopuszcza możliwość kwalifikacji działalności polegających na ochronie ziemi rolnej jako działalności podstawowej. Teza ta opiera swoje uzasadnienie na nowej interpretacji pojęcia cyklu biologicznego, rozumianego w nieco szerszej perspektywie tzw. *biogeochemical cycle*. Zgodnie z tym ujęciem cykl biologiczny dotyczy nie tylko procesów życiowych roślin i zwierząt, ale także procesów „cyklicznego przechodzenia substancji (odżywczych) do danego ekosystemu, tj. swego rodzaju recyklingu niektórych cząstek chemicznych organizmów żywych (bio) do nieożywionego świata ziemi (geo) i do atmosfery, który musi być wsparty przez rolnika, jeśli ten chce utrzymać płodność terenu bądź jego substratu”⁷². Innymi słowy, cykl ten rozciąga się także na czynności techniczne mające na celu utrzymanie agrosystemu w dobrych warunkach agronomicznych i środowiskowych, które – o ile dotyczą gruntu rolnego i są realizowane bezpośrednio przez rolnika w jego gospodarstwie – mogą kwalifikować się jako działalność uprawy gruntu⁷³.

Autor rozróżnia przy tym sytuację, w której powyższe czynności dążą do przygotowania terenu pod zamierzoną działalność wytwarzania produk-

⁷⁰ F. Albisinni, *Profili istituzionali nel Regolamento sull’Aiuto Unico e nel Decreto di attuazione per l’Italia*, „Agricoltura, Istituzioni, Mercati” 2004, z. 4, s. 50.

⁷¹ *Ibidem*, s. 44. Autor wskazuje także, że w tym kontekście, na tle definicji wspólnotowej nowego znaczenia może nabrać użyte w art. 2135 k.c. wł. pojęcie „uprawy gruntu”. Pojęcie to budziło wcześniej wiele kontrowersji i uznano w doktrynie, że odnosi się ono nie do ziemi, ale do roślin. Dziś jednak, właśnie na tle definicji wspólnotowej, pierwotne znaczenie tego pojęcia może znaleźć ponowne zastosowanie, ponieważ obecnie przedmiotem działalności rolniczej (utrzymywania ziemi w dobrych warunkach agronomicznych i środowiskowych) może być sam w sobie grunt rolny (ziemia), i to niezależnie od tego, czy uprawiane są na nim rośliny, czy nie (s. 47).

⁷² L. Petrelli, *op. cit.*, s. 215.

⁷³ *Ibidem*, s. 233. Do podobnych wniosków doszedł także E. Casadei, *Commento...*, s. 732, zauważając, że chociaż brakuje w takim przypadku ekonomicznego wykorzystania organizmów żywych jako produktów bądź surowców dla innych produktów, w czynnościach związanych z ochroną gruntu jest obecne biologiczne „życie”. Warto zaznaczyć, że ten sam autor wysunął tezę o możliwości kwalifikacji usług środowiskowych jako podstawowej działalności przedsiębiorstwa rolnego już na gruncie poprzedniej wersji art. 2135 k.c. wł.; zob. E. Casadei, *Nuove riflessioni sulla nozione giuridica di agricoltura*, w: *Giornata di Studio: Agricoltura e ruralità*, Firenze 1998, s. 126.

tów rolnych od sytuacji, w której czynności takie są prowadzone w ode-
rwanu od produkcji rolnej i są jedyną działalnością prowadzoną w danym
gospodarstwie (np. w przypadku gdy rolnik wyłącza ziemię z produkcji).
W pierwszym przypadku mamy do czynienia z właściwą praktyką rolną
(przygotowywanie gruntu do produkcji), czyli tradycyjnie nierozdzielalną
częścią działalności uprawy gruntu skierowaną na produkcję rolną, nato-
miast w drugim z działalnością uprawy gruntu skierowaną nie na produk-
cję rolną, ale na świadczenie tzw. usług środowiskowych⁷⁴. Chodzi tutaj o
usługi świadczone przez rolnika na rzecz całej społeczności, w interesie
której leży ochrona wszelkich zasobów naturalnych⁷⁵.

Autor wskazuje, że powyższa interpretacja zgodna jest z wymogami
kwalifikacji działalności podstawowych zawartych w art. 2135 k.c. wł.
Wskazany tam warunek pieczy i rozwoju cyklu biologicznego zachowany
jest w analizowanym wypadku pod postacią prowadzenia działalności ma-
jących na celu „wzbogacenie” terenu za pomocą degradacji substancji or-
ganicznych (roślinnych i zwierzęcych). Zaproponowana teza jest także
zgodna z literalnym brzemieniem art. 2135 k.c. wł., który definiuje cykl
biologiczny nie poprzez bezpośrednie odniesienie do roślin i zwierząt, ale
właśnie do jego roślinnego bądź zwierzęcego charakteru⁷⁶.

Powyższa interpretacja pozwoliła jej autorowi na sformułowanie in-
teresującej tezy. Na jej podstawie wyodrębnił on bowiem kategorię tzw.
rolnego przedsiębiorstwa usługowego (*impresa agricola di servizi*), czy-
li przedsiębiorstwa, którego działalność podstawowa nie ogranicza się
tylko do wytwarzania produktów rolnych, ale obejmuje także świadcze-
nie usług środowiskowych (ochrony gruntów rolnych) na rzecz całej
społeczności⁷⁷. Podstawowym atutem tak rozumianego przedsiębiorstwa
rolnego jest to, że w pełni harmonizuje ono krajowe pojęcie działalności
rolniczej z definicją tej działalności przyjętą na gruncie prawa wspólno-
towego.

⁷⁴ L. Petrelli, op. cit., s. 234.

⁷⁵ Więcej na temat tzw. usług środowiskowych zob. np. L. Francario, *L'impresa agricola di servizi*, Napoli 1988; A. Szymecka, *Wielofunkcyjne przedsiębiorstwo rolne w prawie włoskim*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2007, nr 1, s. 225 i n. W przedmiocie natomiast możliwości kwalifi-
kacji takich usług jako działalności gospodarczej zob. A. Germanò, *Manuale...*, s. 357 i n.

⁷⁶ L. Petrelli, op. cit., s. 217.

⁷⁷ Warto wskazać, że kategorię rolnego przedsiębiorstwa usługowego wyróżniono w dok-
trynie już na bazie poprzedniej wersji art. 2135 k.c. wł., z tym że ówczesnie usługi świadczone
przez przedsiębiorcę rolnego kwalifikowano jako działalności powiązane, a nie jak w tym wy-
padku, jako działalność podstawową; zob. na ten temat L. Francario, op. cit., s. 207 i n.

6. Dotychczasowe rozważania dotyczące przedsiębiorstwa rolnego składają do sformułowania kilku uwag. Przede wszystkim należy pozytywnie ocenić wprowadzenie do włoskiego kodeksu cywilnego definicji przedsiębiorcy rolnego (art. 2135 wł. k.c.). Definicja ta nie tylko potwierdza możliwość kwalifikacji działalności rolniczej jako działalności gospodarczej (przedsiębiorstwa), ale także daje podstawy dokładnego określenia zakresu przedmiotowego takiego przedsiębiorstwa i wyznaczenia dokładnej granicy pomiędzy działalnością rolniczą a działalnością handlową czy przemysłową. Pozwala tym samym na rozwiązanie wielu problemów interpretacyjnych.

Na szczególną uwagę zasługuje także samo pojęcie przedsiębiorstwa rolnego. Dzięki przyjęciu przez ustawodawcę kryterium cyklu biologicznego, zakres działalności wchodzących w skład takiego przedsiębiorstwa, a tym samym działalności objętych szczególnym statusem prawnym, jest adekwatny do realiów społeczno-gospodarczych w rolnictwie. Z jednej strony odrywa on przedsiębiorstwo rolne od tradycyjnej i restrykcyjnej koncepcji gruntowej rolnictwa, z drugiej zaś nie wynaturza tradycyjnego pojęcia rolnictwa i utrzymuje je w ramach choćby tylko potencjalnego związku z ziemią.

Niezwykle istotny jest także fakt przystosowania krajowego pojęcia działalności rolniczej do regulacji wspólnotowych. Chodzi tutaj nie tylko o zgodność tego pojęcia z zakresem produktów uznanych za rolne w załączniku I do Traktatu WE, ale także o umożliwienie przedsiębiorcom rolnym spełnianie pozaprodukcyjnych funkcji, wpieranych w ramach Wspólnej Polityki Rolnej, bez ryzyka utraty ich uprzywilejowanego statusu prawnego. W tym zakresie przedstawiona została w doktrynie odpowiednia interpretacja art. 235 k.c. wł. Należy jednak zaznaczyć, że aspekt ten rozwinął także sam ustawodawca w zakresie wspomnianych wielokrotnie działalności powiązanych, o czym będzie bliżej mowa w drugiej części niniejszego artykułu.

AGRICULTURAL ENTERPRISE IN THE ITALIAN LEGAL SYSTEM

Summary

The purpose of the paper is to offer a closer view on the Italian agricultural enterprise to the Polish reader. This attempt is well justified because contrary to Polish law, which does not even distinguish an agricultural enterprise as a separate category, the Italian regulation in the above aspect presents the highest level of development, has a long tradition and it is built up with deepened theoretical thoughts.

The deliberations are proceeded by an analysis of the conditions and principles of agricultural activity as a business activity (an enterprise) arising from articles 2082 and 2135 of the Italian civil code as well as from various doctrinaire stances on this issue. Furthermore, the reasons and results of the distinguished agricultural enterprise category are discussed, i.e. factors which determine a particular weakness of the agricultural activity and a special privileged legal status of such an enterprise that makes it so distinct from other sectors of the economy.

The main deliberations are focused on the so-called primary agricultural activities of an agricultural enterprise which, according to article 2135 of the Italian civil code, are soil cultivation, forestry and animal husbandry. Within that scope, a thorough analysis is being provided of the qualification criterion of such activities and their character.

In the conclusion, the adequacy of the Italian solutions to the new conditions in agriculture as well as their compliance with Community law are pointed out.

L'IMPRESA AGRICOLA NEL SISTEMA GIURIDICO ITALIANO (I)

R i a s s u n t o

L'articolo presenta al Lettore polacco l'istituto dell'impresa agricola esistente nel diritto italiano. La trattazione del tema è giustificata dal fatto che la normativa italiana in questo ambito è molto sviluppata, ha una lunga tradizione ed è accompagnata da una riflessione teorica approfondita, mentre il diritto polacco non prevede una categoria specifica simile.

La trattazione parte dall'analisi delle condizioni e delle regole di qualificazione dell'attività agricola come attività imprenditoriale (impresa) che derivano dagli artt. 2082 e 2135 del codice civile italiano, e dall'analisi delle diverse posizioni dottrinali in questo ambito. Vengono esaminate, inoltre, le cause e gli effetti della qualificazione della categoria "impresa agricola", ovvero dei fattori che determinano la sostanziale debolezza dell'attività agricola e il particolare, più favorevole, statuto giuridico di tale impresa, che la distinguono dalle imprese operanti in altri settori dell'economia.

Le riflessioni principali si concentrano sulle c.d. attività agricole principali dell'impresa agricola, nelle quali, secondo l'art. 2135 c.c., rientrano la coltivazione del fondo, la silvicoltura e l'allevamento degli animali. In questo ambito un'attenzione particolare viene rivolta alla qualificazione delle attività.

In conclusione l'Autrice sottolinea l'adeguatezza delle soluzioni giuridiche italiane all'evoluzione del settore agricolo, nonché la loro conformità al diritto comunitario.